

JAKUB LINETTY

Średniowieczne brakteaty z daru Albina hrabiego Węsierskiego w zbiorach British Museum w Londynie¹

ABSTRAKT: Artykuł jest poświęcony dziejom jedenastu średniowiecznych brakteatów, przekazanych przez Albina hrabiego Węsierskiego w 1873 roku do zbiorów British Museum. Brakteaty te są niewielką częścią skarbu monet odkrytego w październiku 1872 roku we wsi Głębokie, w gminie Kiszkowo, pow. gnieźnieński, w woj. wielkopolskim. Wkrótce po odkryciu pierwszych monet na miejsce przybył Węsierski i znalazł dalsze kilkadziesiąt monet oraz naczynie ceramiczne. Część numizmatów przekazał do zbiorów British Museum za pośrednictwem Johna Bakera Greene’a, dziennikarza londyńskiej gazety „The Morning Post”, goszczącego w styczniu 1873 roku w domu Węsierskich w pałacu w Zakrzewie.

SŁOWA KLUCZOWE: brakteaty, skarb, średniowiecze, Głębokie, British Museum

ABSTRACT: This article is dedicated to eleven medieval bracteates, donated by count Albin Węsierski to the collection of the British Museum in 1873. Bracteates are a small part of the treasure of coins discovered in October 1872 in the village of Głębokie, municipality Kiszkowo, Gniezno county, Wielkopolskie voivodeship in Poland. Soon after the discovery of the first coins, Węsierski arrived and found a few dozen coins and a ceramic vessel. Some of the old coins were donated to the British Museum collection through the agency of John Baker Greene, a journalist from the London newspaper “The Morning Post”, who was hosted in Węsierski’s house in the palace in Zakrzewo in January 1873.

KEYWORDS: bracteates, treasure, Middle Ages, Głębokie, British Museum

Polska archeologia zawdzięcza hrabiemu Albinowi Węsierskiemu herbu Belina wiele. W XIX wieku, kiedy to dopiero kształtowała się ta dziedzina wiedzy, Węsierski jako jeden z pierwszych zwrócił uwagę na doniosłość ruin na wyspie je-

¹ Pragnę serdecznie podziękować Fundacji z Brzezia Lanckorońskich za udzielone stypendium na przeprowadzenie kwerend w Londynie, których wynikiem jest niniejszy artykuł. Dziękuję także pracownikom Biblioteki Polskiej POSK w Londynie za serdeczność i wszelką pomoc w trakcie prowadzonych poszukiwań. Podziękowania pragnę złożyć także profesorowi Andrzejowi M. Wyrwie, dyrektorowi Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, za pomoc w pozyskaniu fotografii brakteatów z British Museum.

zióra Lednica koło Gniezna i na ich pierwszorzędne znaczenie dla zrozumienia pierwszych wieków polskiej historii. Oczywiście ruiny te były znane już wcześniej. Wizytowali je sporadycznie regionaliści tacy jak C. Povondra w 1823 roku, czy Edward hr. Raczyński w roku 1842 w towarzystwie historyka gnieźnieńskiego Karola Neya (prawdopodobnie) [FOGEL 1996: 389–390; LINETTY 2012: 65–75]. W latach 1845–1847 prowadzono nawet wykopaliska na zlecenie landrata von Grevenitza [FOGEL 1991: 12–13]. Jednakże nie licząc opisu autorstwa Raczyńskiego we *Wspomnieniach Wielkopolski* [1843: 375–376], wszystkie te inicjatywy pozostały niemal bez żadnego rezonansu. Prowadzone zaś badania niemieckie nie wyjaśniły funkcji i chronologii zabytków. Niewiele wiemy o tych badaniach z powodu braku dokładnej dokumentacji. Wydaje się jednak, że przyniosły stanowisku więcej szkód niż pożytku. W następnym okresie obiekt był dewastowany przez grabież kamieni potrzebnych do nowych zabudowań gospodarczych. Franciszek Staszic, zwiedzający Ostrow Lednicki w 1851 roku wspominał, że widział wyspę: „w największym nieładzie, bo zabójcza ręka, chciwa cudzych skarbów i tu pozostawiła ślady wandalizmu” [STASZIC 1859]. Z tego powodu, kierowany patriotyzmem i starając się uratować ruiny lednickie przed dewastacją, Albin Węsierski wykupił wyspę od rządu pruskiego w 1856 roku. Był to początek wielkiego zadania, którym Węsierski zapisał się chwalebnie w dziejach polskiej kultury i archeologii. Począwszy od 1858 roku rozpoczął prace porządkujące, a także eksploracje archeologiczne na Ostrowie Lednickim, których świadectwem jest plan sporządzony przez Ludwika Ballenstedta [ŹRÓDŁO 6]. Aby wyjaśnić znaczenie lednickich ruin i promować to miejsce wśród intelektualistów, Węsierski zapraszał do współpracy wielu uczonych i literatów. W 1858 roku prowadzone przez niego eksploracje zwiedzał poeta Władysław Syrokomla z badaczami Antonim Białeckim i Kazimierzem Szulcem. Węsierski korespondował w sprawie Ostrowa Lednickiego z nestorem polskiej historiografii Joachimem Lelewelem w 1860 roku [ŹRÓDŁO 5]. W późniejszych latach współpracował z Aleksandrem hr. Przeddzieckim i Karolem Libeltem [LIBELT 2013: 39–42, 156–165; LINETTY 2016: 220–221]. W latach 1869–1875 nastąpiła intensyfikacja badań i szczyt zainteresowań tym stanowiskiem w XIX wieku. Pod wpływem publikacji Przeddzieckiego relacjonującej odkrycia na wyspie [1869] sprawą zainteresowali się także badacze związani z założoną w 1872 roku w Krakowie Akademią Umiejętności. W 1874 roku delegacja AU w składzie z Marianem Sokołowskim, Władysławem Łuszczkiewiczem i Stefanem hr. Potockim, przeprowadziła badania i pomiary ruin lednickich. Krakowskim badaczom towarzyszył także Kazimierz Szulc z Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego. Wyniki tych badań ukazały się w przełomowym artykule Mariana Sokołowskiego *Ruiny na Ostrowie Jeziora Lednicy. Studium nad budownictwem w przedchrześcijańskich i pierwszych chrześcijańskich wiekach w Polsce*, wydanym w 1876 roku. W tym samym roku zostały opublikowane: pierwsza książka o Ostrowie Lednickim, autorstwa Ignacego Polkowskiego *Opisy starożytnych ruin na wyspie Jeziora Lednickiego*, oraz *Stara Baśń* Józefa

Ignacego Kraszewskiego z barwnym opisem wyspy i jeziora Lednica. Wszystkie te prace były w znacznym stopniu pokłosiem starań Albina Węsierskiego, jego badań, korespondencji prowadzonej z uczonymi i szerokiej akcji promującej lednickie dziedzictwo kulturowe. Węsierski opisywał efekty swoich poszukiwań nie tylko w listach do innych badaczy, ale także w prasie — w artykułach *Ruiny na Wyspie Ostrowie* w „Dzienniku Poznańskim” [WĘSIERSKI 1875a] oraz *Czem był Ostrów Lednicki* dla tygodnika „Warta” [WĘSIERSKI 1875b]. Propagował wiedzę o Ostrowie Lednickim również przez uczestnictwo w międzynarodowych kongresach archeologicznych w Bolonii (1871), Brukseli (1872), gdzie wygłosił referat *Sur des antiquités trouvées dans l'île d'Ostrowo* [WĘSIERSKI 1873], i Sztokholmie (1874).

Zainteresowania archeologiczne Albina Węsierskiego nie ograniczały się wyłącznie do tematyki Ostrowa Lednickiego. Jeszcze przed zakupem lednickiej wyspy rozpoczął kolekcjonowanie dawnych monet. W tym kontekście wspominał Albina Węsierskiego ksiądz Józef Dydyński, proboszcz z Kłecka, w liście do Tadeusza Wolańskiego z 3 września 1856 roku. Dydyński pisał, że w zbiorach Węsierskiego znajdują się monety ze skarbu średniowiecznego odkrytego w 1852 roku w Kłecku [ŹRÓDŁO 4]. Wzmianka Dydyńskiego może świadczyć o wczesnych zainteresowaniach Węsierskiego archeologią oraz o tym, że początki jego kolekcji zabytków (w tym monet) zgromadzonej w pałacu w Zakrzewie koło Kłecka, sięgają czasów sprzed wykupienia Ostrowa Lednickiego.

Nieprzypadkowo zatem Węsierski zainteresował się skarbem monet odkrytym w miejscowości Głębokie, położonej nieopodal jego majątków w Zakrzewie i Sławnie. 3 października 1872 roku w majątku² będącym własnością Piotra Radońskiego, w pobliżu zabudowań folwarcznych (*trzysta kroków* [POLKOWSKI 1876b: 6]), na zachodnim brzegu jeziora Głębokie [CHOIŃSKI 1992: 33, 88], rątaj Maciej Krzyżaczek wyorał skarb średniowiecznych monet [POLKOWSKI 1876b: 5–6]. Na wieść o tych odkryciach na miejsce udał się Albin hr. Węsierski, który, jak wspominałem, od wielu lat interesował się archeologią, numizmatyką i prowadził badania na Ostrowie Lednickim³. W trakcie przeprowadzania oględzin znalazł pozostałości naczyń ceramicznych oraz około kilkunastu dalszych numizmatów. Poinformował także opinię publiczną o znalezisku skarbu, w liście do „Dziennika Poznańskiego”, publikowanym 12 października 1872 roku [WĘSIERSKI 1872]. Węsierski opisał dokładnie miejsce odkrycia, wskazane mu przez małżonkę Piotra Radońskiego Marię Bolesławę z Malczewskich Radońską: „opodal jeziora w odległości 30 metrów od strony zachodniej, a około 200 metrów od zabudowań dworskich od północy” [WĘSIERSKI 1872]. Szczególną uwagę Wę-

² Głębokie, gmina Kiszkowo, powiat gnieźnieński, województwo wielkopolskie. Istnieje pewna rozbieżność dotycząca daty dziennej odkrycia. Ksiądz Ignacy Polkowski podawał 3 października [POLKOWSKI 1876b: 6], natomiast Albin Węsierski — 4 października [WĘSIERSKI 1872].

³ Ignacy Polkowski wspominał, że Piotr Radoński poinformował Węsierskiego w specjalnie do niego wysłanym liście [POLKOWSKI 1876b: 7].

sierskiego zwróciło naczynie, w którym znajdowały się numizmaty — określił je jako „garnek misternej roboty”.

Dzięki informacji opublikowanej przez Węsierskiego w „Dzienniku Poznańskim” o znalezisku w Głębokiem dowiedział się ksiądz Ignacy Polkowski, historyk interesujący się archeologią i numizmatyką, przebywający w tym czasie od kilku lat w pałacu Skórczewskich w Lubostroniu [LINETTY 2014: 12–22]. Przeczytawszy o znalezisku skarbu, Polkowski wkrótce, bo już 14 października, udał się na miejsce i uzyskał część monet od właścicieli majątku. Podjął także starania o odkupienie części znalezisk od okolicznych włościan. Udało mu się pozyskać blisko 1500 monet rozproszonych wśród okolicznej ludności i od właściciela pobliskiego majątku. Były one podstawą jego opracowania w książce *Wykopali-sko Głębockie średniowiecznych monet polskich* wydanej w 1876 roku [POLKOWSKI 1876b]. Omówiony przez Polkowskiego zbiór monet podzielono pomiędzy Piotra Radońskiego, Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznańskie, zbiory rodziny Skórczewskich z Lubostronia i Muzeum w Rapperswillu [LINETTY 2014: 18–20; ŹRÓDŁO 7⁴]. Część monet ze skarbu głębockiego posiadał także Albin Węsierski. Tak rozdysponowany skarb ulegał dalszym podziałom [KUBIAK 1998: 15–17].

W niniejszym artykule prześledzę los części brakteatów, które pozyskał Albin hr. Węsierski. Trudno jest ustalić faktyczną liczbę monet ze skarbu głębockiego, które trafiły do jego kolekcji⁵. Sam Węsierski w „Dzienniku Poznańskim” 12 października 1872 roku wspominał zaledwie o kilkunastu monetach, które pozyskał na miejscu. Natomiast ks. Ignacy Polkowski twierdził, że Węsierski odkrył na miejscu do 30 monet, a następnie *paręset* sztuk nabył od włościan, a także „trzydzieści kilka” okazalszych monet otrzymał w darze od Piotra Radońskiego. Polkowski, piszący kilka lat po publikacji Węsierskiego, mógł pozyskać i uwzględnić późniejsze informacje. W świetle opisu Kazimierza Stronczyńskiego [1883: 87] Węsierski oprócz znalezionych na miejscu 30 numizmatów kupił „dziesięć razy tyle” od okolicznych włościan. Z tych monet w początkach 1873 roku wyodrębnił interesujące mnie w niniejszym artykule jedenaście brakteatów i przekazał do zbiorów British Museum w Londynie (ryc. 1).

⁴ Ignacy Polkowski pisał w niedatowanym liście do Józefa Kraszewskiego: „Następnie z P. Radońskim w taki wszedłem akord — zwrócę mu to co [...] dał [...] znalezione pieniądze, dam mu prezentów i medali w wartości stu talarów, [...] częśćkę dla niego, drugą dla Tow[arzystwa] Przyjaciół Nauk, trzecią dla Muzeum w Raperswill, a resztę dla siebie czyli raczej dla Lubostrońskich...” [ŹRÓDŁO 7].

⁵ Kolekcja zakrzewska Albina Węsierskiego została omówiona w książce Jerzego Fogla *Pompeja polska. Z dziejów archeologii wielkopolskiej XIX wieku: działalność Albina hr. Węsierskiego i Zbigniewa hr. Węsierskiego-Kwileckiego* [1991: 35–40, 65–68].

RYC. 1. Zbiór jedenastu brakteatów z miejscowości Głębokie, podarowanych przez Albina Węsierskiego do zbiorów British Museum; British Museum, opr. Wojciech Kujawa, Andrzej Kowalczyk
FIG. 1. The collection of eleven bracteates from the Głębokie locality, given as a gift by Albin Węsierski to the collection of the British Museum; British Museum, ed. Wojciech Kujawa, Andrzej Kowalczyk

Okoliczności, pod których wpływem Węsierski podjął decyzję o przekazaniu brakteatów z Głębokiego do Londynu były dość szczególne. Wszystko zaczęło się wraz z wizytą brytyjskiego dziennikarza Johna Bakera Greene'a⁶, którego Węsierski gościł w Zakrzewie w styczniu 1873 roku. Baker Greene był korespondentem londyńskiego dziennika „The Morning Post”⁷, na którego łamach prezentował przeważnie zagadnienia irlandzkiego życia politycznego i tzw. kwestii irlandzkiej⁸. Jednym z owoców jego pobytu w Zakrzewie była relacja opublikowana w gazecie „The Morning Post” w numerach ze stycznia 1873 roku [BAKER GREENE 1873: 5, 6] (ryc. 2). Baker Greene, opowiadając o swojej podróży w Poznańskie i dzieląc się z czytelnikami własnymi obserwacjami, odnotował archeologiczne i numizmatyczne zainteresowania Węsierskiego. Wymieniał jego uczestnictwo w międzynarodowych kongresach archeologicznych (wśród których podał, prawdopodobnie błędnie, kongres w Londynie) i badania prowadzone na niewymienionej z nazwy wyspie (tzn. Ostrowie Lednickim) z „ruinami pałacu Bolesława I, króla Polski”. Korespondent londyńskiej gazety nie ukrywał zaskoczenia obecnością staroangielskich monet, z czasów sprzed normańskiego podboju w kolekcji Albina Węsierskiego. Warto zatem przytoczyć odpowiedni fragment relacji z „The Morning Post”:

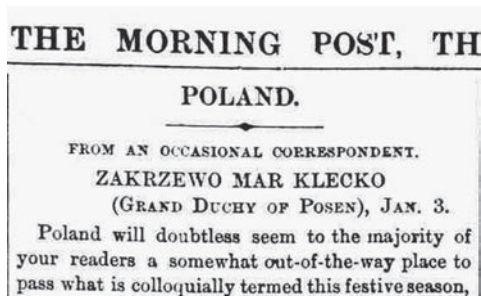
Hrabia Belina Węsierski, mój gospodarz, jeden z reprezentantów Wielkiego Księstwa Poznańskiego w Wyższej Izbie parlamentu w Berlinie, jest właścicielem bardzo ładnego pałacu po środku jego ziem, które mają około dwudziestu pięciu mil kwadratowych. Jest także znany jako wyróżniający się archeolog i numizmatyk, a na różnych kongresach organizowanych przez archeologów w Brukseli, Kopenhadze, Londynie i innych miastach, mógł dobrze przedstawić prace trwające wiele lat i poświęcone w większej części wyjaśnieniu kwestii związanych z wczesną historią Polski. Jest on, ku wielkiej zazdrości archeologicznej braci, szczęśliwym posiadaczem wyspy o powierzchni dwudziestu akrów, położonej na środku jeziora, cztery mile od jego pałacu, na której znajdują się ruiny pałacu Bolesława I, króla Polski, który żył na początku XI wieku. Ale w to można powątpiewać, z natury użycia kamieni i architektury, że pochodzi z kilku stuleci wcześniej. Hrabia jest zaangażowany od kilku lat w wykopaliska na wyspie, ale jego praca

⁶ John Baker Greene (1833?–1888) — angielski dziennikarz, korespondent londyńskiej gazety „The Morning Post”. We wcześniejszych publikacjach poruszających zagadnienia związane z działalnością Albina Węsierskiego autorzy zapisywali nazwisko angielskiego dziennikarza jako Baeker Green, nie podając imienia (za artykułem A. Węsierskiego, *Ruiny na Wyspie Ostrowie* w „Dzienniku Poznańskim” [1875a: 1. a]).

⁷ „The Morning Post” był jednym z najdłużej ukazujących się londyńskich dzienników, wydawanym od 1772 aż do 1937 roku, kiedy to został połączony z „Daily Telegraph” (dzisiejszy „Daily Mail”) [HINDLE 1937: 1–6]. Redaktorem gazety w czasach Bakera Greene'a był Algernon Borthwick [HINDLE 1937: 203].

⁸ Teksty Bakera Greene'a poruszające kwestię irlandzką, zostały później zebrane w wydanym pod koniec jego życia dziele *The notes of Ireland* [BAKER GREENE 1886].

została nagrodzona znaczącym sukcesem. Byłem bardzo zaskoczony, widząc w jego kolekcji srebrnych monet, odkrytych w jego najbliższym sąsiedztwie, kilka, które miały wizerunki królów angielskich sprzed podboju normńskiego. Jest to satysfakcjonujące, choć też zdumiewające, dowiedzieć się, że nawet w tak wczesnych czasach nasi przodkowie trafiali do Europy Środkowej, i podobnie jak ich potomkowie, mieli przy sobie pieniądze, które zostawiali za sobą⁹.

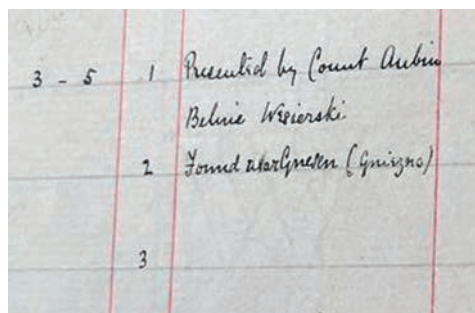
RYC. 2. Początkowy fragment reportażu Johna Bakera Greene'a z Zakrzewa na łamach „The Morning Post”; BAKER GREENE 1873: 5

FIG. 2. The initial part of John Baker Greene's reportage from Zakrzewo in "The Morning Post"; BAKER GREENE 1873: 5

W trakcie pobytu Bakera Greene'a w Zakrzewie musiała zrodzić się idea przekazania niewielkiej części numizmatów z kolekcji Węsierskiego do British

⁹ The Count Belina-Wesierski, my host, one of the representative peers of the Grand Duchy of Posen in the Upper Chamber at Berlin, is the owner of a very fine château standing in the midst of his own *terres*, which have an extent of some five — and twenty square miles. He is also well known as a distinguished archaeologist and numismatist, and at the various congresses held by archaeologists at Brussels, Copenhagen, London and other cities has been enabled to render good account of labours extending over many years and devoted for the most part to the elucidation of matters connected with the early history of Poland. He is, to the great envy of his archaeological brethren, the fortunate possessor of an island some twenty acres in extent, situated in the centre of a lake four miles from his château, on which are the ruins of the palace of Boleslaus I, King of Poland, who lived in the beginning of the 11th century. But there can be little doubt, from the nature of the stone employed and the architecture, that it dates from many centuries earlier. The count has been engaged for some years in making excavations in the island, and his labours have been rewarded with considerable success. I was very much surprised at seeing in his collection of silver coins discovered in his own immediate neighbourhood some bearing the effigies of the English kings before the Norman Conquest. It is satisfactory, though a little astonishing, to learn that even in those early times our ancestors found their way to Central Europe, and, like their descendants, brought with them money which they left behind them [BAKER GREENE 1873: 5] (tłum. własne).

Museum. Z wpisu inwentarzowego w departamencie monet i medali londyńskiego muzeum wiemy, że monety z daru Węsierskiego zostały włączone do tamtejszych zbiorów 5 marca 1873 roku, czyli kilka tygodni po wizycie angielskiego reportera w Zakrzewie. Wpis w księdze inwentarzowej zawiera informacje o liczbie monet, krótki opis, a także szkice dwóch brakteatów [ŹRÓDŁO 2] (ryc. 3). Wymieniono darczyńcę — Albina hr. Węsierskiego (*Presented by Count Aubin Belnie [!] Węsierski found afar Gnesen (Gniezno)* — oraz datę włączenia do zbiorów. Ciekawe są opisy i szkice wizerunków (w dwóch wypadkach) monet bądź napisu na jednej z nich zawarte w księdze inwentarzowej (zob. dalej: Katalog zabytków, brakteaty nr 1, 9 i 10). Kolejnym świadectwem przekazania monet jest list napisany 21 marca 1873 roku przez Reginalda Stuarta Poole’a¹⁰ z departamentu monet i medali, informujący zarząd British Museum o darze Węsierskiego. Poole wymienił darczyńcę i miejscowość pochodzenia skarbu (zob. Aneks nr 1). Poole podkreślał, że podarowane przez Węsierskiego brakteaty należą do „bardzo rzadkich”, a muzeum brytyjskie nie miało wcześniej w zbiorach żadnych numizmatów Mieszka III [ŹRÓDŁO 1].

RYC. 3. Fragment wpisu w księdze inwentarzowej British Museum; MODERN AND MEDIEVAL SERIES: 99–100

FIG. 3. An extract from the inventory book of the British Museum; MODERN AND MEDIEVAL SERIES: 99–100

Informacje zawarte w księdze inwentarzowej oraz we wspomnianym piśmie Poole’a wskazują na istnienie towarzyszącego przekazany brakteatom zwięzłego opisu z podstawowymi informacjami o lokalizacji i rodzaju odkrycia. Niestety nie udało się odnaleźć żadnego dokumentu tego rodzaju. Jedynym śladem

¹⁰ Reginald Stuart Poole (1832–1895) — angielski archeolog i numizmatyk, od 1852 roku zatrudniony w departamencie monet i medali British Museum.

po takim piśmie jest wzmianka o liście od Johna Bakera Greene'a z marca 1873 roku, który Thomas Butler, sekretarz muzeum, przekazał Reginaldowi Stuartowi Poole'owi¹¹. Niestety wspomniane pismo Bakera Greene'a nie zachowało się ani w archiwum muzealnym, ani w departamencie monet i medali. Można z tego wywnioskować, że monety w imieniu Węsierskiego przekazał do British Museum John Baker Greene, który dołączył do brakteatów pismo z podstawowymi informacjami o zbiorze. Informacje te powtórzył zapewne Poole we wspomnianym już piśmie do zarządu British Museum.

Za przekazany dar jedenastu brakteatów Węsierski otrzymał podziękowanie od głównego bibliotekarza British Museum Johna Wintera Jonesa, w liście z 23 marca 1873 roku. List ten jest przechowywany w zbiorach Biblioteki Kórnickiej PAN [ŹRÓDŁO 3] (zob. Aneks nr 2).

Przekazane do British Museum przez Albina Węsierskiego numizmaty to zbiór jedenastu brakteatów (czyli monet bitych jednostronnie), odkrytych w październiku 1872 roku przez darczyńcę w miejscowości Głęboke położonej na zachód od jeziora Lednica. W ramach zbioru (por. ryc. 1) monety mają numerację od 1 do 11 (nadana sygnatura: 1873,0305.1–11) i taką numerację zastosowałem także do opisu brakteatów w niniejszym artykule. Osiem monet z tego zbioru jest przechowywanych jako brakteaty księcia Mieszka III. Trzy pozostałe, których niezidentyfikowano, zostały sklasyfikowane jako *Uncertain bracteates* (nry 8, 9, 10).

Monety ze skarbu w Głębokiem można podzielić za Kazimierzem Stronczyńskim [1883: 89–95] na łacińsko-napisowe, hebrajsko-napisowe i beznapisowe. Za nowszą literaturą należy wyodrębnić także brakteaty naśladowcze, na których znajdują się znaki naśladujące napisy hebrajskie [GORLIŃSKA 2001a; 2001b; 2015, tam dalsza literatura; GARBACZEWSKI 2007]. Wśród monet głębockich znajdujących się w zbiorach londyńskich można rozpoznać egzemplarze ze wszystkich czterech wymienionych typów. Do brakteatów łacińsko-napisowych należą dwa brakteaty z imieniem Mieszko. Można do nich zaliczyć egzemplarz nr 1 z napisem MESICO (ryc. 4) umieszczonym poniżej dwóch postaci dzierzących włócz-

RYC. 4. Napis z brakteatu nr 1. Przerys na podstawie szkicu w księdze inwentarzowej British Museum; MODERN AND MEDIEVAL SERIES: 99–100, oprac. Jakub Linetty

FIG. 4. The lettering from a bracteate, no. 1. The redrawing based on the sketch in the inventory book of the British Museum; MODERN AND MEDIEVAL SERIES: 99–100, ed. Jakub Linetty

¹¹ Informację tę uzyskałem z British Museum's Central Archive.

nię z proporcem. Drugim brakteatem tego typu jest nr 2, z częściowo zatartym napisem [...]ESCO po lewej stronie od postaci na koniu zwróconej w prawą stronę [por. STRONCZYŃSKI 1883: 89]. Wśród monet przekazanych do British Museum nie ma egzemplarzy z imionami Bolesława czy Kazimierza ani św. Jana i św. Wojciecha, które także odkryto w Głębokiem.

Najliczniej w omawianym zbiorze są reprezentowane brakteaty hebrajsko-napisowe. Z czterech brakteatów zawierających napisy w języku hebrajskim do najbardziej interesujących należy egzemplarz nr 5 z napisem כדכה oznaczającym błogosławieństwo (BRACHA). Napis na tym brakteacie znajduje się w poziomie, poniżej wizerunku przedstawiającego władcę pośrodku dwóch wież. Wizerunek ten interpretowano też niekiedy jako postać anioła lub władcę jako „anioła Boga”. Do tej samej grupy należy brakteat nr 11, przedstawiający stojącą postać i pionowy napis po prawej stronie. Do grupy z hebrajskim napisem błogosławieństwa (BRACHA) należy także brakteat nr 7. Napis poziomy położony jest poniżej wizerunku ukazującego postać władcy w mitrze, zwróconą w prawą stronę, gdzie znajduje się gałązka (bądź drzewo życia). Napisy w języku hebrajskim znajdują się także na brakteacie nr 4. Pole tej monety podzielone jest napisem BRACHA na dwie części. Po lewej znajduje się wizerunek ptaka przedstawionego z profilu, a z prawej półpostaci z profilu [por. STRONCZYŃSKI 1883: 92].

Drugą najliczniejszą grupą są brakteaty naśladowcze, reprezentowane przez trzy egzemplarze omawianego zbioru (3, 6, 9). Należy do nich brakteat nr 3, na którym znajduje się wizerunek władcy z proporcem [por. STRONCZYŃSKI 1883: 91]. Brakteat nr 6 ma w polu wizerunek tronującego biskupa trzymającego w lewej ręce pastorał, a prawą rękę podnoszącego w geście błogosławieństwa. Napis naśladowczy jest widoczny na otoku [por. STRONCZYŃSKI 1883: 92]. Następnym brakteatem naśladowczym jest egzemplarz nr 9. W polu przedstawione jest popiersie mężczyzny (władcy). Po lewej od wizerunku umieszczono pionowy napis naśladowczy (ryc. 5). W otoku znajdują się kreski.

RYC. 5. Szkic brakteatu nr 9 na podstawie rysunku w księdze inwentarzowej British Museum; MODERN AND MEDIEVAL SERIES: 99–100, oprac. Jakub Linetty

FIG. 5. The sketch of a bracteate, no. 9, based on the drawing in the inventory book of the British Museum; MODERN AND MEDIEVAL SERIES: 99–100, ed. Jakub Linetty

W omawianym zbiorze znajdują się także brakteaty beznapisowe. Do tego rodzaju monet można z pewnością zaliczyć egzemplarze 8 i 10. Brakteat nr 8 przedstawia rycerza dzierżącego w lewej ręce tarczę, a w prawej uniesiony miecz. Prawdopodobnie nad tarczą znajduje się znak menniczny w postaci pojedynczej kropki. Głowa rycerza obwiedziona jest nimbem. Niewykluczone, że wizerunek ten przedstawia świętego Maurycego [GARBACZEWSKI 2007: 269]. Kolejny brakteat beznapisowy to nr 10 ukazujący schematycznie przedstawioną trójwieżową bramę z główką w środku (ryc. 6) [por. STRONCZYŃSKI 1883: 93].

W przypadku czterech brakteatów hebrajsko-napisowych i dwóch naśladowczych (nr 4, 5, 6, 7, 9, 10) możliwe jest określenie z dużym prawdopodobieństwem mennicy, w której zostały wybite, a także ich przybliżonej chronologii. Wszystkie wspomniane typy monet były bite w mennicy gnieźnieńskiej Mieszka III Starego w końcu XII i pierwszych latach XIII stulecia [GORLIŃSKA 2015; zob. katalog zabytków w tym artykule].

RYC. 6. Szkic brakteatu nr 10 na podstawie rysunku w księdze inwentarzowej British Museum; MODERN AND MEDIEVAL SERIES: 99–100, oprac. Jakub Linetty

FIG. 6. The sketch of a bracteate, no. 10, based on the drawing in the inventory book of the British Museum; MODERN AND MEDIEVAL SERIES: 99–100, ed. Jakub Linetty

Reasumując: wśród jedenastu brakteatów z miejscowości Głębokie — podarowanych w 1873 roku przez Albina Węsierskiego do zbiorów British Museum — znajdują się cztery brakteaty hebrajsko-napisowe, trzy brakteaty naśladowcze, dwa brakteaty łacińsko-napisowe z imieniem Mieszko oraz dwa brakteaty beznapisowe.

Brakteaty z daru Albina Węsierskiego tworzą zbiór stosunkowo rzadkich numizmatów emitowanych w XII–XIII stuleciu. Większość, bo aż dziewięć egzemplarzy, stanowią monety emitowane przez księcia Mieszka III Starego, panującego w latach 1173–1202. Centrum jego władztwa stanowiła Wielkopolska, jednakże kilkakrotnie Mieszko III sprawował rządy nad ziemią krakowską i nad całą Polską. Mieszko III prowadził przemyślaną politykę monetarną, a mennice posiadał w Gnieźnie, Kaliszu oraz na Kujawach [GORLIŃSKA 2015: 98]. Za jego panowania została wprowadzona zasadnicza zmiana w mennictwie polskim. Polegała

ona na zapoczątkowaniu masowego bicia monet jednostronnych, tzw. brakteatów. Szczególnie interesującym zagadnieniem są inskrypcje w języku hebrajskim, które sugerują obecność żydowskich mincerzy w mennicach Mieszka III [GORLIŃSKA 2015, tam dalsza literatura]. Na brakteatach Mieszka III znajdują się wizerunki często niemające analogii w numizmatyce europejskiej, niekiedy uznawane nawet za „kuriozalne” [KURPIEWSKI 1988: 18]. Wprowadzenie na masową skalę małych i cienkich brakteatów miało przyczynić się do zwiększenia dochodów władcy [PRZYBYŁ 2002: 133].

Historia odkrycia skarbu w Głębokiem i przekazanie jedenastu brakteatów z niego pochodzących do zbiorów British Museum jest interesującym epizodem z dziejów polskiej archeologii i numizmatyki. Ukazuje on szerokie horyzonty badaczy działających w XIX wieku, a szczególnie Albina Węsierskiego. Dzięki rozpoznaniu materiałów archiwalnych i samych zabytków, nieuwzględnianych w dotychczasowej literaturze, mamy szansę na przywrócenie wspomnianych jedenastu brakteatów do obiegu naukowego w Polsce. Numizmaty z British Museum mają znaczenie także dla stanu wiedzy o dziejach XIX-wiecznego kolekcjonerstwa w Wielkopolsce. Są bowiem jedynymi zabytkami, co do których mamy pewność, że pochodzą z kolekcji zabytków Albina Węsierskiego, zgromadzonej w pałacu w Zakrzewie, a nazywanej niekiedy *muzeum zakrzewskim*.

Miejsce dawnego odkrycia monet w 1872 roku w Głębokiem, nadal obfituje w znaleziska archeologiczne. W 2002 roku, w toku badań weryfikacyjnych, dokonano niezwykle interesującego odkrycia ołowianej bulli księcia polskiego Bolesława Krzywoustego [ANDRAŁOJC, ANDRAŁOJC 2006: 8]¹².

¹² Badania miały na celu weryfikację odkrytego w 1872 roku skarbu średniowiecznych monet, z którego pochodzą omawiane w artykule brakteaty.

Katalog zabytków

Brakteat 1

Jest to numizmat o średnicy od 1,9 do 2 cm. Wizerunek na stemplu przedstawia dwie postacie, prawdopodobnie władców, zwrócone do siebie i trzymające włącznie z proporcem. Poniżej wizerunku znajduje się napis w alfabecie łacińskim MESICO. Napis wskazuje na to, że jednym z przedstawionych władców jest Mieszko III Stary. Trudność sprawia identyfikacja drugiej postaci na monetach tego typu. Wśród kilku możliwości badacze wymieniają Kazimierza Sprawiedliwego lub synów Mieszka III — Mieszka i Bolesława [GORLIŃSKA 2001b: 113–114; GARBACZEWSKI 2007: 85–87]. Moneta jest brakteatem łacińsko-napisowym Mieszka III Starego z imieniem Mieszko (por. ryc. 4), należącym do typu S. 100a wg K. Stronczyńskiego.

Brakteat 2

Jest to numizmat o średnicy 1,6 cm. Wizerunek w polu przedstawia jeźdźca na koniu, zwróconego w prawą stronę. Powyżej, na lewo od jeźdźcy znajduje się niepełny napis [...]ESCO [GORLIŃSKA 2001a: 10–11]. Jest to brakteat łacińsko-napisowy Mieszka III Starego z imieniem Mieszko, należący do typu S. 103 wg K. Stronczyńskiego.

Brakteat 3

Jest to numizmat o średnicy 1,7 cm. Wizerunek w polu przedstawia władcę z proporcem. Na otoku znajdują się znaki naśladowcze [GORLIŃSKA 2001a: 8–9; 2015: 318–324]. Jest to brakteat naśladowczy Mieszka III Starego. W ujęciu K. Stronczyńskiego, monety z takimi wizerunkami zostały zaklasyfikowane do typu S. 116.

Brakteat 4

Jest to numizmat o średnicy 1,7 cm. Pole monety zostało przedzielone listwą z napisem w języku hebrajskim. Po lewej znajduje się wizerunek ptaka z profilu, po prawej — półpostać z profilu [GORLIŃSKA 2015: 245–251]. W środku znajduje się napis w języku hebrajskim. Jest to prawdopodobnie napis BRACHA, oznaczający błogosławieństwo. Numizmat ten można przyporządkować do hebrajsko-napisowych brakteatów Mieszka III Starego, typu S. 119 wg K. Stronczyńskiego oraz typu 14/34 wg D. Gorlińskiej. Tego typu monety bito w mennicy gnieźnieńskiej najprawdopodobniej w okresie 1195–1202 [GORLIŃSKA 2015: 245–251].

Brakteat 5

Jest to numizmat o średnicy 1,8 cm. Wizerunek w polu przedstawia władcę po środku dwóch wież. We wcześniejszej literaturze w przedstawieniu tym dopatry-

wano się anioła lub władcy jako „anioła Bożego” [GORLIŃSKA 2001a: 9–10; 2015: 244–245]. Poniżej poziomo znajduje się napis BRACHA, w języku hebrajskim oznaczający błogosławieństwo. Jest to brakteat hebrajsko-napisowy Mieszka III Starego, typu S. 118b wg K. Stronczyńskiego oraz typu 13/1 (lub 3) wg D. Gorlińskiej. Tego typu monety bito w mennicy gnieźnieńskiej najprawdopodobniej w latach 1173–1177 [GORLIŃSKA 2015: 244–245].

Brakreat 6

Jest to numizmat o średnicy 1,8 cm. W polu wizerunek tronującego biskupa trzymającego w lewej ręce pastorał, a prawą rękę podnoszącego w geście błogosławieństwa. Na otoku znajduje się napis naśladowczy [GORLIŃSKA 2015: 105, 324–327]. Jest to brakteat Mieszka III Starego z napisem naśladowczym typu S. 130 wg K. Stronczyńskiego oraz typu 53/14 wg D. Gorlińskiej. Tego typu monety bito w mennicy gnieźnieńskiej najprawdopodobniej między 1181 a 1202 rokiem [GORLIŃSKA 2015: 324–327].

Brakreat 7

Jest to numizmat o średnicy 1,8 cm. Wizerunek przedstawia postać (władcę) w mitrze, zwróconą w prawą stronę z gałązką (bądź drzewem życia). Poniżej gałązki, symbolizującej prawdopodobnie władzę sądowniczą panującego, znajduje się znak menniczny, złożony z przedstawienia łuku z kropką w środku [GORLIŃSKA 2001a: 6; 2015: 241]. Poniżej w poziomym pasie znajduje się napis w języku hebrajskim BRACHA, oznaczający błogosławieństwo. Jest to brakteat Mieszka III Starego, hebrajsko-napisowy typu S. 117 wg K. Stronczyńskiego oraz typu 11/16 wg D. Gorlińskiej. Tego typu monety bito w mennicy gnieźnieńskiej najprawdopodobniej w od 1181 do 1202 roku [GORLIŃSKA 2015: 241].

Brakreat 8

Jest to numizmat o średnicy 1,5 cm. Wizerunek w polu przedstawia postać rycerza dzierżącego w lewej ręce tarczę, a w prawej uniesiony miecz. Głowa rycerza obwiedziona nimbem (św. Maurycy?) [GARBACZEWSKI 2007: 269]. Powyżej tarczy znajduje się znak menniczny w postaci kropki (?). Jest to brakteat beznapisowy typu S. XX 17b wg K. Stronczyńskiego. Emitent jest nieokreślony.

Brakreat 9

Jest to numizmat o średnicy 1,7 cm. Stempel został odbity nierówno. Wizerunek w polu przedstawia popiersie mężczyzny (władcy). Po lewej od wizerunku znajdują się znaki naśladowcze [GORLIŃSKA 2015: 54–55, 306]. W otoku umieszczono kreski (por. ryc. 5). Jest to brakteat naśladowczy Mieszka III Starego. Brakreaty ze

zblizonymi wizerunkami były klasyfikowane w ujęciu K. Stronczyńskiego do typu S. 115 oraz 50/24 wg D. Gorlińskiej. Tego typu monety bito w mennicy gnieźnieńskiej najprawdopodobniej w okresie 1195–1202 [GORLIŃSKA 2015: 306].

Brakteat 10

Jest to numizmat o średnicy od 1,5 do 1,6 cm. W polu znajduje się wizerunek schematycznie przedstawionej trójwieżowej bramy z główką w środku. Wieże bramy zwieńczone są krzyżami [GARBA-CZEWSKI 2007: 135–136]. Jest to brakteat bez-napisowy (por. ryc. 6). Numizmaty z takimi wizerunkami K. Stronczyński sklasyfikował w grupie S. XXI. 65 z *główką książęcą w bramie*. Emitent nieokreślony.

Brakteat 11

Jest to numizmat o średnicy 1,7 cm. W polu znajduje się wizerunek postaci (władcy?) z gałązką palmową w ręku [GORLIŃSKA 2001a: 6; 2015: 219–222; GARBA-CZEWSKI 2007: 59–60]. Po prawej pionowy napis BRACHA, w języku hebrajskim oznaczający błogosławieństwo. Jest to brakteat hebrajsko-napisowy należący do typu S. 106 wg K. Stronczyńskiego oraz typu 3/18 wg D. Gorlińskiej. Tego typu monety bito prawdopodobnie w mennicy gnieźnieńskiej najprawdopodobniej w latach 1181–1202 [GORLIŃSKA 2015: 219–222].

TABELA 1. Zestawienie piastowskich brakteatów ze skarbu w miejscowości Głębokie w Wielkopolsce (odkrytego w 1872 r.) w zbiorach British Museum w Londynie, sygn. 1873,0305.1–11

TABLE 1. The compilation of the Piast bracteates from the treasure in the Głębokie locality in Wielkopolska (discovered in 1872) in the collection of the British Museum in London, signature 1873,0305.1–11

	Surowiec	Średnica (cm)	Wizerunek	Stan zachowania	Napis	Typ wg K. Stronczyńskiego [1883]	Typ wg D. Gorlińskiej [2015]	Emitent
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Srebro	1,9–2	Wizerunek przedstawia dwie postacie, prawdopodobnie władców zwróconych do siebie i trzymających włócznię z proporcem. Poniżej wizerunku znajduje się poziomy napis łaciński MESICO.	Lekko uszkodzony otok	MESICO	S. 100a	—	Mieszko III Stary
2	Srebro	1,6	Jeździec na koniu, zwrócony w prawą stronę. Powyżej, na lewo od jeźdźcy znajduje się ułożony pod skosem do wizerunku napis [...]ESCO.	W dobrym stanie	[...]ESCO	S. 103	—	Mieszko III Stary
3	Srebro	1,7	Władca z proporcem. Na otoku znajdują się znaki naśladowcze.	Lekko uszkodzony, wizerunek lekko zatarty	Znaki naśladowcze	S. 116	—	Mieszko III Stary
4	Srebro	1,7	Pole monety przedzielone listwą z napisem w języku hebrajskim. Po lewej znajduje się wizerunek ptaka z profilu, po prawej — półpostać z profilu.	W dobrym stanie, wizerunek lekko zatarty	Napis w języku hebrajskim BRACHA	S. 119	14/34	Mieszko III Stary
5	Srebro	1,8	Władca pośrodku dwóch wież. We wcześniejszej literaturze wizerunek na monetach tego typu interpretowano jako postać anioła bądź doszukiwano się przedstawienia władcy jako „anioła Bożego”. Poniżej znajduje się napis hebrajski BRACHA.	Lekko uszkodzony	Napis w języku hebrajskim BRACHA	S. 118b	13/1 lub 3	Mieszko III Stary
6	Srebro	1,8	W polu wizerunek tronu biskupa trzymającego w lewej ręce pastorał, a prawą rękę podnoszącego w górze błogosławieństwa. Na otoku znajduje się napis naśladowczy.	W dobrym stanie	Napis naśladowczy	S. 130	53/14	Mieszko III Stary

1	2	3	4	5	6	7	8	9
7	Srebro	1,8	Postać (władca) w mitrze, zwrócona w prawą stronę z gałązką (bądź drzewem życia). Poniżej gałązki, symbolizującej prawdopodobnie władzę sądowniczą panującego, znajduje się znak menniczy złożony z przedstawienia łuku z kropką w środku. Poniżej przedstawienia — poziomy napis hebrajski BRACHA.	Uszkodzony otok	Napis w języku hebrajskim BRACHA	S. 117	11/16	Mieszko III Stary
8	Srebro	1,5	Postać rycerza dzierżącego w lewej ręce tarczę, a w prawej uniesiony miecz. Głowa rycerza obwiedziona nimbem (św. Maurycy?). Powyżej tarczy znajduje się znak menniczy w postaci kropki (?).	Lekko uszkodzony otok	brak	S. XX 17b	—	nieokreślony
9	Srebro	1,7	Popiersie męczyzny (władcy). Po lewej od wizerunku znajdują się znaki naśladowcze. W otoku kreski.	Lekkie zgięcie przez środek monety	Znaki naśladowcze	S. 115	50/24	Mieszko III Stary
10	Srebro	1,5–1,6	W polu znajduje się wizerunek schematycznie przedstawionej trójwieżowej bramy z główką w środku. Wieże bramy są zwieńczone krzyżami.	W dobrym stanie	brak	S. XXI. 65	—	nieokreślony
11	Srebro	1,7	W polu znajduje się wizerunek postaci (władcy?) z gałązką palmową w ręku. Po prawej umieszczono pionowy napis w języku hebrajskim.	Zgięcie przez środek monety	Napis w języku hebrajskim BRACHA	S. 106	3/18	Mieszko III Stary

Aneks 1

List Reginalda Stuartha Poole'a do zarządu British Museum z 21 marca 1873 roku, British Museum, Department of Coins and Medals, *Reports 1873. Coins and Medals*, p. 59, tłum. H. Kossak-Nowocień.

Department of Coins & Medals
21st March, 1873

Mr Poole has the honour to report to the Trustees that the following presents have been received in the Department.

From M. Le Comte Aubin [!] Belina Wesierski [!], Zakrzewo près de Klecko, Duché de Posen, Prussia.

Eleven very rare bracteates of Miecslav [!] III (1173–1202) king of Poland, of whose coinage the Museum previously had no specimen whatever, being part of a find at Glembokie [!] near Zakrzewo, Gnesen, Prussian Poland.

From F.D. Finlay, Esqre
„Northern Whig” Office, Belfast.
Four Coins (3 AR & 1 AE) of the Regency of Tunis.

(S^d.) Reg^d. Stuart Poole.

Dział monet i medali
21 Marca, 1873

Pan Poole ma zaszczyt powiadomić Zarząd o otrzymaniu przez Dział następujących darów.

Od pana hrabiego Albina Beliny Węsierskiego, Zakrzewo k. KłECKA, Księstwo Poznańskie, Prusy.

Jedenaście bardzo rzadkich brakteatów Mieszka III (1173–1202) króla Polski, którego monet Muzeum jak dotąd nie miało żadnych, a które stanowią część znaleziska w Głębokiem niedaleko Zakrzewa, Gniezno, zabór pruski.

Od wielmożnego pana F[rancisa].D[alze]lla]. Finlaya
Redakcja „Northern Whig”, Belfast.
Cztery monety (3 AR i 1 AE) z Regencji Tunisu.

(podpisano) Reg[inald] Stuart Poole.

Department of Coins & Medals
21st March, 1873

Mr Poole has the honour to report to the Trustees that the following presents have been received in the Department.

From M. Le Comte Aubin Belina Wąsowski,
Zakrzewo près de Stlecko, Duché de Posen, Prussia

Eleven very rare bracteates of Miecislav III (1173-1202) King of Poland, of whose coinage the Museum previously had no specimen whatever, being part of a find at Głębokie near Zakrzewo, Gouern, Prussian Poland.

From F. D. Finlay, Esq.
"Northern Whig" Office, Belfast

Four Coins (3 R & 1 E) of the Agency of Tunis.

(sd) Reg^d Stuart Poole.

Ryc. 7. List Reginalda Stuarta Poole'a do zarządu British Museum z 21 marca 1873 roku; ŹRÓDŁO 1
Fig. 7. A letter from Reginald Stuart Poole to the management of the British Museum from 21st March 1873; British Museum, Department of Coins and Medals, Reports 1873. Coins and Medals, p. 59

Aneks 2

List Johna Wintera Jonesa do Albina Węsierskiego z 23 marca 1873 roku, Biblioteka Kórnicka PAN, rkps 12 871, k. 127–127v, tłum. J. Linetty.

British Museum
28 March 1873

Sir,

I am directed by the Trustees of the British Museum to inform you that they have received the Present mentioned on the other side, which you have been pleased to make to them, and I have to return you their best thanks for the same.

I have the honor to be,
Sir,

Your most obedient Servant
J. Winter Jones
Principal Librarian

Monsieur
Mons. Le comte
Aubin [!] Belina Wesierski

Eleven very rare bracteates of Miecslav III (1173–1202) king of Poland (of whose coinage the museum previously had no specimen [!] whatever) — being part of a find at Glembokie near Zakrzewo, Gnesen, Prussian Poland.

British Museum
28 marca 1873

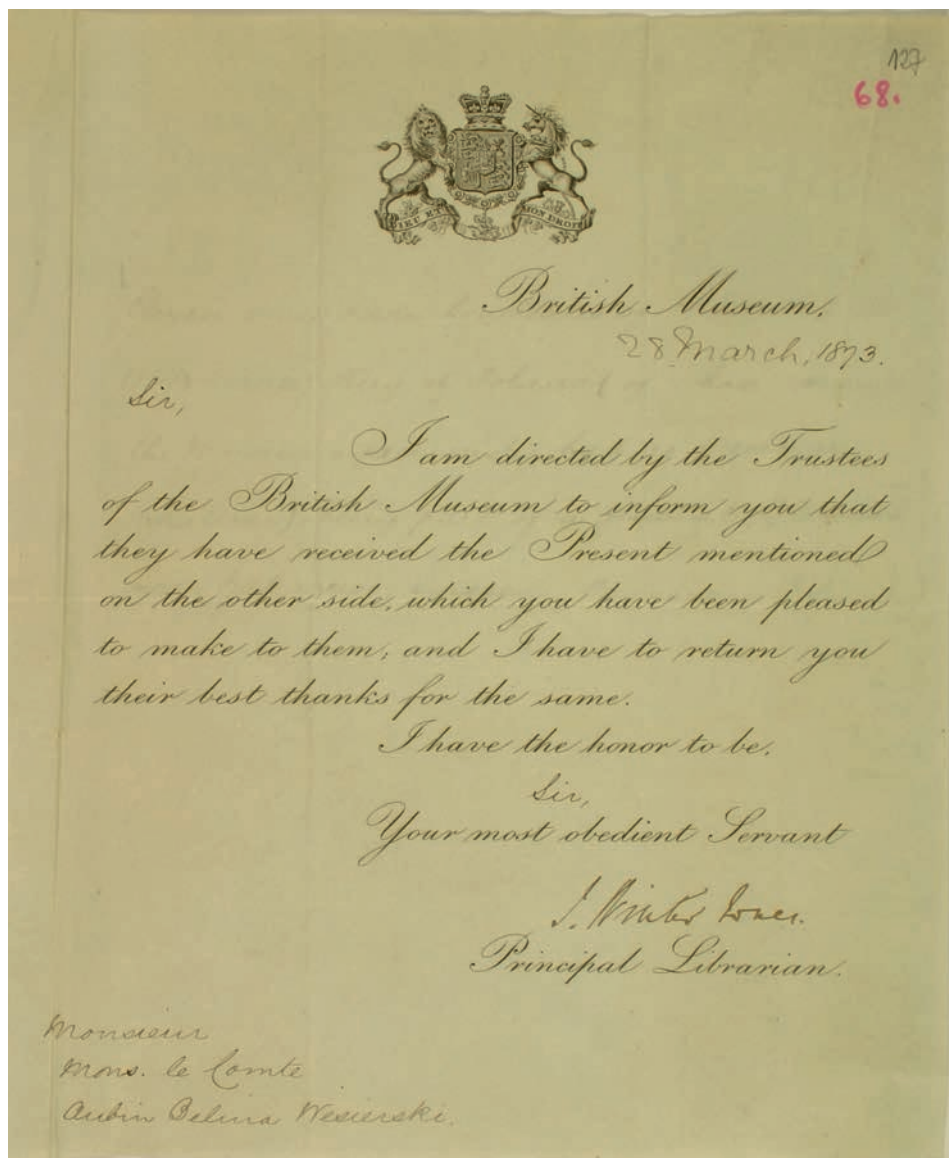
Szanowny Panie

Zostałem upoważniony przez zarząd British Museum do poinformowania Pana, że otrzymali dary wymienione na drugiej stronie, które z przyjemnością nam Pan przekazał, i składam za to serdeczne podziękowania.

Mam zaszczyt pozostać
Szanowny Panie
Twoim uniżonym sługą
J. Winter Jones

Monsieur
Mons. Le Comte
Albin Belina Węsierski

Jedenaście bardzo rzadkich brakteatów Mieczysława II (1173–1202) króla Polski (z którego monet muzeum wcześniej nie posiadało żadnych egzemplarzy) — będących częścią znaleziska w Głębokiem koło Zakrzewa, Gniezno, zabór pruski.

RYC. 8. List Johna Wintera Jonesa do Albina Węsierskiego z 23 marca 1873 roku; ŹRÓDŁO 3

FIG. 8. A letter from John Winter Jones to Albin Węsierski from 23rd March 1873; Kórnik Library, ms. 12 871, card 127-127v

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

1. List Reginalda Stuarta Poole'a do zarządu British Museum z 21 marca 1873, British Museum, Department of Coins and Medals, *Reports 1873, Coins and Medals*, s. 59.
2. MODERN AND MEDIEVAL SERIES 1864–73, vol. I, s. 99–100 [księga inwentarzowa British Museum].
3. List Johna Wintera Jonesa do Albina Węsierskiego z 23 marca 1873 r., Biblioteka Kórnicka PAN, rkps 12 871, k. 127–127v.
4. List ks. Józefa Dydńskiego do Tadeusza Wolańskiego z 3 września 1856 r., Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rkps 772, k. 126–126v [druk: LINETTY 2015: 117–118].
5. Korespondencja Albina Węsierskiego z Joachimem Lelewalem z 1860 r., Biblioteka Kórnicka PAN, rkps 12 871, k. 10–13, 20–21.
6. Plan ruin na Ostrowie Lednickim Ludwika Ballenstedta z 1858 roku, Biblioteka Kórnicka PAN, rkps 12 871, k. 75.
7. List Ignacego Polkowskiego do Józefa Ignacego Kraszewskiego, Biblioteka Jagiellońska, rkps 6527 IV, k. 166–169v.

LITERATURA

- ANDRAŁOJC M., ANDRAŁOJC M.
2006 Bulla Bolesława księcia Polski, Poznań.
- BAKER GREENE J.
1873 From an occasional correspondent. Zakrzewo mar. KłECKO, „The Morning Post”, Jan. 9, p. 5, Jan. 13, p. 6, Jan. 21, p. 6.
- BAKER GREENE J.
1886 The notes of Ireland, London.
- CHOIŃSKI A.
1992 Katalog jezior Polski, cz. 3: Pojezierze wielkopolsko-kujawskie, Poznań.
- FOGEL J.
1991 Pompeja Polska. Z dziejów archeologii wielkopolskiej XIX wieku: działalność Albina hr. Węsierskiego i Zbigniewa hr. Węsierskiego-Kwileckiego, Poznań.
- FOGEL J.
1996 Edward hr. Raczyński 1786–1845 na Ostrowie Lednickim, SL, t. 4, s. 385–405.
- GARBACZEWSKI W.
2007 Ikonografia monet piastowskich, Warszawa–Lublin.
- GORLIŃSKA D.
2001a Ikonografia monet Mieszka III Starego, część I: Wizerunki reprezentacyjne, WN, r. XLV, z. 1 (171), s. 1–19.

GORLIŃSKA D.

2001b Ikonografia monet Mieszka III Starego, część II: Wizerunki narracyjne i symboliczne, WN, r. XLV, z. 2 (172), s. 113–142.

GORLIŃSKA D.

2015 Żydzi w administracji skarbowej polskich władców czasu rozbitcia dzielnicowego, Kraków.

HINDLE W.

1937 „The Morning Post: 1772–1937”: Portrait of a Newspaper, London.

KRASZEWSKI J.I.

1876 Stara baśń, Warszawa.

KUBIAK S.

1998 Znaleźiska monet z lat 1146–1500 z terenu Polski. Inwentarz, współautor: B. Paszkiewicz, Poznań.

KURPIEWSKI J.

1988 Zarys historii pieniądza polskiego, Warszawa.

LIBELT K.

2013 Rozprawa geologiczno-antropologiczna, wstęp, wybór i opracowanie tekstu J. Linetty, Lednica.

LINETTY J.

2012 Zainteresowania archeologiczne Karola Ferdynanda Neya (1809–1850) [w:] Myśl — percepcja i ekspresja, red. K. Kajda, D. Kobiałka, Poznań, s. 59–92.

LINETTY J.

2014 Badania archeologiczne i historyczne księdza Ignacego Polkowskiego (1833–1888) w Wielkopolsce, „Analecta. Studia i materiały do dziejów nauki”, r. XXIII, z. 2, s. 7–53.

LINETTY J.

2015 Trudne początki archeologii — odkrycia, interpretacje i nadinterpretacje w dociekaniach archeologicznych Tadeusza Wolańskiego (1785–1865), MPM, t. II, s. 103–124.

LINETTY J.

2016 Aleksander Przeddziecki (1814–1871) [w:] Mediewiści, t. IV, red. J. Strzelczyk, Poznań, s. 213–221.

POLKOWSKI I.

1876a Opisy starożytnych ruin na wyspie jeziora Lednickiego, Gniezno.

POLKOWSKI I.

1876b Wykopalisko Głębockie średniowiecznych monet polskich, Gniezno.

PRZEDZIECKI A.

1869 Wykopalisko na wyspie jeziora Lednicy pod Gniezdem, Roczniki CK. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, poczet trzeci, t. XVIII (XL), s. 267–296.

- PRZYBYŁ M.
2002 *Mieszko III Stary*, Poznań.
- RACZYŃSKI E.
1843 *Wspomnienia Wielkopolski*, Poznań.
- SOKOŁOWSKI M.
1876 *Ruiny na Ostrowiu jeziora Lednicy. Studium nad budownictwem w przedchrześcijańskich i pierwszych chrześcijańskich wiekach w Polsce*, *Pamiętnik Akademii Umiejętności*, t. 3, Kraków, s. 116–127.
- STASZIC F.
1859 *Dodatek do wiadomości o Jeziorze Lednogórskim w Wielkim Księstwie Poznańskim*, „*Kronika Wiadomości Krajowych i Zagranicznych*”, nr 138, s. 4.
- STRONCZYŃSKI K.
1883 *Dawne monety polskie dynastji Piastów i Jagiellonów, cz. I: Monety pierwszych czterech wieków rozbiorem wykopalisk objaśnione*, Piotrków.
- WĘSIERSKI A.
1872 [list do redakcji], „*Dziennik Poznański*”, nr 234, s. 3.
- WĘSIERSKI A.
1873 *Sur des antiquités trouvées dans l'île d'Ostrowo*, *Congrès international d'anthropologie & d'archéologie préhistoriques, compte rendu de la 6e session*, Bruxelles, 1872, Paris, s. 334–335.
- WĘSIERSKI A.
1875a *Ruiny na Wyspie Ostrowie*, „*Dziennik Poznański*”, r. XVII, nr 109, s. 1.
- WĘSIERSKI A.
1875b *Czem był Ostrów Lednicki*, „*Warta*”, r. I, nr 48, s. 427–428.

Medieval bracteates from a gift from Count Albin Węsierski in the collection of the British Museum in London¹³

S u m m a r y

The article is devoted to the history of eleven medieval bracteates, donated to the collection of the British Museum in 1873 by the Polish nobleman and collector, Count Albin Węsierski.

The bracteates constitute a small part of the treasure of coins discovered in October 1872 in Głębokie village, Kiszkowo municipality, Gniezno county, Wielkopolskie voivodeship. Soon after the discovery of the first coins, Węsierski arrived at the site and found a further

¹³ I would kindly like to thank The De Brzezje Lanckoronski Foundation for granting me the scholarship to support my research in London, which resulted in this article. I would also like to thank the employees in Polish Library POSK in London for their kindness and help during queries. I would particularly like to thank Professor Andrzej M. Wyrwa, the director of the Museum of the First Piasts at Lednica for his help in finding the photographs of bracteates from the British Museum.

several dozens of pieces and a ceramic vessel. Węsierski informed the public about the discoveries in Głębokie in "Dziennik Poznański" on the 12th October 1872. Ignacy Polkowski, the priest, a historian and a numismatist, was affected by this information and after several days arrived in Głębokie, gathered the remaining coins that had been dispersed among the people and estate owners and elaborated on them in the book entitled *Wykopalisko Głębockie średniowiecznych monet polskich*, which was published in 1876. Then, this part of the treasure, which was collected by Polkowski, was divided: a part of it was given to the collection of The Poznań Society for the Advancement of Arts and Science (Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznańskiego), part to the collection of the Skórzewscy Earls in Lubostronie, part to the collection of the Polish Museum in Rapperswil in Switzerland, and a part remained with the heir to the property Piotr Radoński.

The destiny of the part of the treasure taken by Węsierski was different. This was included into his collection gathered in the palace in Zakrzewo near Kłeck and sometimes called the Zakrzewo museum. In the beginning of 1873 Węsierski hosted John Baker Greene in Zakrzewo, a reporter with the London newspaper "The Morning Post". As a result of this visit a reportage about Zakrzewo and Węsierski was published in this London newspaper in January 1873 (fig. 2). Baker Greene marvelled at the presence of the old English numismates discovered in Poland, which could be seen in the Węsierski collection. Probably during the visit of the English reporter to Zakrzewo, the idea to donate several Polish numismates from the Albin Węsierski collection to the collection of the British Museum arose. Eventually the count donated 11 medieval Piast bracteates from the treasure in Głębokie (fig. 1). The details of the donation of the collection are known due to preserved archive materials. A letter of thanks written on 23rd March 1873 by John Winter Jones, the Principal Librarian of the British Museum is the most important one (fig. 8). This letter is currently kept in the collection of Kórnik Library. A letter from 21st March 1873 written by Reginald Stuart Poole, the director of the department of coins and medals, to the management of the museum is preserved in the collection of the British Museum (fig. 7). The letter informs about the coins, which are described by the sender as rare, and about the grantor and the origins of the coins. The original entry in the inventory book in the British Museum (fig. 3), which included information about the grantor and the location of the finding together with a concise description of the coins as well as sketches of the two coins and Latin lettering from one of them, have also been preserved (fig. 4–6). This entry provides information that Piast bracteates from the Węsierski donation were included in the collection of the London Museum already on 5th March 1873. Unfortunately, none of the letters from Węsierski, which accompanied the gift, were preserved. Probably this was due to the fact that John Baker Greene was an intermediary in the coin donation. In the light of the obtained information, the letter from the "The Morning Post" correspondent written in March 1873, was handed over to John Stuart by the museum secretary Thomas Butler. Unfortunately this letter has not been preserved to the present day.

The coins donated by Albin Węsierski consist of the collection of 11 Piast bracteates, i.e. thin coins of a small size, minted on one side. The majority of them (nine pieces) belong to the bracteates of prince Mieszko III the Old, whereas in the case of two pieces the issuer remains undefined (fig. 1, no. 8 and 10). There are pieces with Latin lettering, Hebrew lettering, without lettering and imitative among them. Two of them have Latin lettering with the name of the prince MESICO (fig. 1, no. 1) or partly preserved [...] ESCO (fig. 1, no. 2). Four pieces of bracteates with Hebrew lettering carry the BRACHA inscription, which means blessing (fig. 1, no. 4, 5, 7, 11). There are imitative signs which imitate Hebrew inscriptions on three coins (fig. 1, no. 3, 6, 9). Two pieces without inscriptions (fig. 1, no. 8, 10) have interesting icono-

graphy. The images present a prince with various attributes and a bishop. Among these coins there is also a piece which probably depicts St. Maurice (fig. 1, no. 8). Most of the described coins come from the times of the reign of prince Mieszko III the Old, in the second half of the 12th century and the beginning of the 13th century.

otrzymano (received): 26.02.2019; recenzowano (revised): 12.03.2019; zaakceptowano (accepted): 19.06.2019

dr Jakub Linetty
Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
Archiwum
Dziekanowice 32
62-261 Lednogóra
e-mail: jabub.linetty@lednica.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-4372-7085>